

ВАЖЛИВІСТЬ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Багрій К.Л.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту*

*Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

У статті доведено, що у системі управління промисловим підприємством значна роль належить внутрішньогосподарському контролю – як особливій функції управління, направленої на систематичну і суцільну перевірку, а чіткій організації внутрішньогосподарського контролю сприяє його класифікація. Запропоновано етапи організації внутрішньогосподарського контролю виробничих запасів у попередньому, поточному і наступному режимах його здійснення за об'єктами контролю, відповідальними особами та способом використання одержаної інформації, що сприяє підвищенню дієвості внутрішньогосподарського контролю.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, попередній контроль, поточний контроль, наступний контроль, облік, підприємство, управлінське рішення.

Постановка проблеми. Новий механізм господарювання, викликаний реформуванням форм власності, призвів до суттєвих змін у системі господарського контролю в цілому та методиці, завданнях і організації проведення внутрішньогосподарського контролю зокрема.

Домінуюча позиція матеріальних витрат у складі собівартості виготовленої продукції, значна та різноманітна кількість виробничих запасів, які використовуються у виробничому процесі підприємств, спонукають до пошуку нових підходів організації внутрішньогосподарського контролю за їх станом, наявністю та рухом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про вагомий роль внутрішньогосподарського контролю у системі управління підприємством наголошують наступні відомі вчені-економісти: М. Т. Білуха [1], А. В. Бордюк [2], З. В. Гуцайлюк [3], Л. В. Дікань [4], І. К. Дрозд, В. О. Шевчук [5], Є. В. Калюга [6], Н. В. Кужельний [7], Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча [8], В. М. Мурашко, Т. М. Сторожук, О. В. Мурашко [9], Л. В. Нападівська [10], Ф. Ф. Бутинець, О. В. Олійник, М. М. Шигун, С. М. Шулепова [11], В. П. Суйц [12] та інші вчені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує про неоднозначність підходу вчених щодо організації внутрішньогосподарського контролю на підприємстві.

Зокрема Дрозд І. К., Шевчук В. О., Нападівська Л. В. розглядають внутрішньогосподарський контроль як процес, який сприяє досягненню мети та цілей, визначених підприємством, шляхом реалізації прийнятих управлінських рішень [5, с. 184; 10, с. 19].

Як систему безупинного спостереження визначає внутрішньогосподарський контроль Калюга Є. В. Об'єктами такого контролю є законність господарських операцій і процесів, доцільність їх здійснення,

ефективність використання та стан зберігання майна і грошових коштів [6, с. 141].

Кужельний М. В. зазначає про те, що внутрішньогосподарський контроль здійснюється всередині підприємства їх адміністрацією, відповідними посадовими особами, працівниками економічних і технічних служб, громадськими організаціями, групами і постами народного контролю [7, с. 16].

Бордюк А. В. сутність такого контролю вбачає у зіставленні реальних результатів господарювання зі сподіваними, аналізі їхніх відхилень, визначенні причин цих відхилень, формуванні інформації для визначення активних дій з усунення виявлених похибок [2, с. 194].

Як засіб зворотного зв'язку між об'єктом і органом управління, який забезпечує перевірку дотримання прийнятих управлінських рішень для досягнення мети діяльності підприємства, визначають внутрішній контроль Кулаковська Л. П. та Піча Ю. В. [8, с. 170].

Ряд інших вчених зазначають про те, що внутрішньогосподарський контроль (через систему постійного спостереження) повинен: сприяти ефективному використанню цінностей; забезпечувати належний рівень їх зберігання; контролювати законність і доцільність здійснюваних операцій.

Таке неоднозначне трактування внутрішньогосподарського контролю пояснюється тим, що виробничий цикл кожного господарюючого об'єкта відрізняється певними характеристиками та вимагає різного управлінського впливу для досягнення заздалегідь поставленої мети.

Мета дослідження. Метою дослідження є уточнення економічної суті внутрішньогосподарського контролю та визначення основних напрямків його здійснення на промислових підприємствах національного господарства.

Виклад основного матеріалу. Внутрішньогосподарський контроль – це особлива функція управління, направлена на систематичну і суцільну перевірку контрольованого об'єкта особами, які представляють інтереси даного підприємства.

Виявляючи недоліки в діяльності об'єкта, що перевіряється, контроль сигналізує про недосконалість окремих ланок його механізму і надає суб'єкту інформацію, необхідну для прийняття ефективних управлінських рішень.

Чіткій організації внутрішньогосподарського контролю сприяє його класифікація, яка полягає у розподілі видів контролю за певними ознаками, що притаманні одним і відсутні у інших. У цьому полягає сутність класифікації як засобу необхідного групування множини видів контролю.

Необхідність класифікації контролю полягає у:

- науковій розробці питань теорії господарського контролю;
- подальшому удосконаленні практики контролю;
- покращенні підготовки та підвищенні кваліфікації кадрів контролю;
- підвищенні ефективності та якості всієї контрольної роботи;
- подальшій розробці методології контролю.

Питання класифікації контролю завжди викликало значну кількість дискусій. Основною класифікаційною ознакою внутрішньогосподарського контролю є час його проведення, відповідно до якого вчені виділяють:

- попередній;
- поточний (оперативний);
- наступний вид.

Так стадія попереднього контролю охоплює відпуск матеріалів до моменту їх безпосереднього використання. Такий контроль здійснюють, як правило, посадові особи в момент підписання документів на відпуск товарно-матеріальних цінностей, що дає змогу попередити прояви зловживань та інших порушень. Кужельний М.В. вважає, що саме в цьому полягає сутність попереднього контролю, ціль якого – попередити порушення і недоліки в діяльності підприємства [7, с. 17].

Одержані результати доводять про необхідність здійснення більш глибокої перевірки тих чи інших господарських операцій з метою прийняття необхідних управлінських рішень.

На промислових підприємствах об'єктами попереднього контролю є:

- комерційні угоди на поставку товарно-матеріальних цінностей;
- зовнішньоекономічні контракти на переробку давальницької сировини;
- договірні зобов'язання та операції з руху виробничих запасів.

Так, належний контроль за укладанням договорів на поставку виробничих запасів дасть змогу уникнути випадків, коли величина транспортно-заготівельних витрат дорівнює, а іноді і перевищує вартість самих матеріалів. Крім того, не належна

оцінка ефективності операцій з переробки давальницької сировини призводить, як правило, до укладання економічно збиткових зовнішньоекономічних контрактів.

Особливого значення набувають превентивні (запобіжні) контрольні перевірки, які виконує головний бухгалтер підприємства. Суть їх здійснення полягає у повторній перевірці господарських операцій, які зафіксовані у первинних носіях і санкціоновані керівником підприємства на їх виконання не тільки щодо юридично-правової обґрунтованості, а й дотримання норм витрачання матеріалів, зазначення кількості, ціни на товарно-матеріальні цінності, кодування реквізитів документа тощо.

Такі перевірки є найбільш ефективним засобом внутрішньогосподарського контролю оскільки дають змогу запобігти виникненню недоліків, перевитрат і втрат виробничих запасів підприємства.

Не менш важливим є здійснення контролю, який забезпечує зворотний зв'язок між суб'єктом та об'єктом контролю, що дає можливість вчасно реагувати на негативні операції з метою їх усунення.

Саме такий зворотний зв'язок виникає завдяки здійсненню поточного контролю, який здійснюється на стадії звершення фінансових чи господарських операцій з руху виробничих запасів. В даному випадку вагомого значення набуває чіткий розподіл обов'язків між працівниками відповідно до рівня їх компетенції.

Особливістю поточного контролю є його безперервність. Дікань Л. В. зазначає, що поточний контроль здійснюється в процесі виробничо-господарської діяльності по всьому ланцюжку ієрархії управління та спрямований на попередження можливих відхилень у виробничому процесі і можливих труднощів [4, с. 46].

Попередній та поточний види контролю тісно взаємопов'язані між собою.

«Проте, ототожнення тут не допустиме» – вважає Кужельний М. В. Виникнення попереднього контролю пов'язане з встановленням законності здійснюваних операцій та правомірності дій посадових осіб. Встановлення ж доцільності операцій і дій, тобто практичної користі, є завданням поточного контролю [7, с. 19].

Основною формою здійснення поточного контролю є поточні контрольні перевірки, які, як зазначає Білуха М. Т., є способом оперативного контролю конкретних операцій господарської діяльності, які не потребують застосування складних методик і виконуються, щоб запобігти безгосподарності [1, с. 24].

Зокрема, несподіваною перевіркою можна оперативно виявити неоформлені партії матеріалів у розкрийних цехах підприємства, встановити причини їх виникнення та винних осіб. Крім того, зіставлення робочих лекал, прес-форм моделей штампів з еталонами забезпечує оперативний контроль за дотриманням встановлених норм витрачання тканини у відповідності до розміру швейного виробу.

Що ж до наступного контролю, то ефективність від його проведення, у порівнянні з попереднім та поточним видом, є нижчою, так як він здійснюється уже після звершення господарської операції.

Проте особливістю даного контролю є поглиблене, кваліфіковане вивчення і дослідження всіх операцій та процесів виробничо-фінансової діяльності, що допомагає виявити і мобілізувати резерви для подальшого покращення виробничих та економічних показників підприємства.

Найпоширенішими формами наступного контролю є тематичні перевірки та внутрішні ревізії. Проте Мурашко В. М., Сторожук Т. М., Мурашко О. В. додатково виділяють перевірку достовірності показників звітності [9, с. 15], а Кулаковська Л. П. та Піча Ю. В. – аудит, розслідування і службове розслідування [8, с. 173].

В літературних джерелах поточний контроль досить часто ототожнюється з оперативним. Проте Суйц В. П. [12, с. 9], Бутинець Ф. Ф., Олійник О. В., Шигун М. М., Шулєпова С. М. [11, с. 137] виділяють оперативний контроль у окрему класифікаційну групу, зазначаючи, що він (оперативний контроль) наближений до тих подій, які контролюються, що істотно підвищує надійність і достовірність одержаної інформації.

Без наявності оперативної інформації про господарські операції та процеси не можливо виробити оптимальні управлінські рішення з метою ефективного впливу на їх здійснення.

При цьому внутрішньогосподарський контроль являється етапом економічної роботи, яка передуює прийняттю управлінського рішення. Саме в часі підготовки того чи іншого рішення полягає відмінність оперативного контролю від контролю як функції управління.

Внутрішньогосподарський контроль базується на використанні даних оперативного обліку і аналізу, а тому його здійснення не є системним. Його об'єктами виступають найважливіші ресурси та процеси, що потребують особливого контролю за їх станом та використанням.

Основним об'єктом такого контролю на промислових підприємствах є матеріали, які становлять значну питому вагу у складі собівартості готових виробів. При цьому досить важливо контролювати дотримання технологічних параметрів виробництва, що дозволить оперативно реагувати на одержані відхилення та недоліки.

Здійснення внутрішньогосподарського контролю нерозривно пов'язане з іншими функціями управління які, на мою думку, являються загальними функціями управління економікою підприємства, а саме: плануванням; організацією; обліком; аналізом; регулюванням.

Гуцайлюк З. В. зазначає, що не являючись самостійними функціями управління, вони у складі функцій «Облік», «Аналіз» і «Контроль» утворюють в комплексі особливу інформаційно-управлінську систему, яка дозволяє контролювати техніко-економічні параметри інтенсифікації промислового виробництва [3, с. 50].

Так завданням оперативного обліку є фіксація найбільш важливих моментів здійснення технологічних процесів, інформація про які служить, в подальшому, основним джерелом для здійснення оперативного аналізу та контролю.

Проте основною ціллю внутрішньогосподарського контролю є вплив на основні техніко-економічні показники і виробничо-фінансові процеси з метою їх функціонування в рамках технічних параметрів і запланованих показників, а також підготовку необхідних управлінських рішень, направлених на підвищення ефективності господарської діяльності підприємства.

Таким чином внутрішньогосподарський контроль дає змогу тримати в полі зору, перш за все, дотримання технологічних параметрів процесу виробництва, включаючи кількість одержаних готових виробів та величину відходів.

На підприємствах основні контрольні функції виконують: відділ технічного контролю; відділ постачання та збуту; виробничий відділ; бухгалтерія; відділ кадрів.

Для ефективного функціонування системи внутрішньогосподарського контролю необхідно дотримуватись певних вимог та організаційних принципів її створення.

Перш за все це стосується чіткого розмежування функціональних обов'язків посадових осіб підприємства. При цьому, функції керівництва, виконавців, реєстрації, зберігання повинні бути розмежовані.

Зазвичай підлягають розподілу між різними особами такі функції як:

- безпосередній доступ до виробничих запасів;
- дозвіл на здійснення операцій з їх надходження чи вибуття;
- безпосереднє здійснення операцій з руху виробничих запасів;
- відображення операцій у системі бухгалтерського обліку.

Необхідно зазначити, що на відміну від бухгалтерського обліку організація та проведення контролю, особливо внутрішньогосподарського, не регламентується жодними нормативними і законодавчими документами.

Проте це не означає, що одержана в результаті контролю інформація повинна передаватись хаотично та спонтанно.

Навпаки, організація контрольного процесу вимагає чіткого визначення – хто, коли, від кого отримує або кому передає результатну інформацію.

При створенні раціонального руху інформаційних потоків необхідно дотримуватись визначених підприємством принципів, основними з яких є: єдність інформації, здобутої з різних джерел; уникнення дублювання даних; оперативність одержання; якість і своєчасність обробки; розробка програм з використання одержаної інформації.

Висновки. Отже, сучасні ринкові умови господарювання вимагають пошуку нових шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств та нестандартних підходів до організації внутрішньогосподарського контролю за станом та використанням виробничих запасів.

Література:

1. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту : підручник / М. Т. Білуха. – К. : Манускрипт Влад і Влада, 1996. – 656 с.
2. Бордюк А. В. Методологічні та нормативно-правові аспекти аудиту підприємницької діяльності : [монографія] / А. В. Бордюк. – К. : Кондор, 2005. – 536 с.
3. Гуцайлюк З. В. Учет и контроль производственных отходов / З. В. Гуцайлюк. – М. : Финансы и статистика, 1990. – 78 с.
4. Дікаць Л. В. Контроль і ревізія : навчальний посібник / Л. В. Дікаць. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 246 с.
5. Дрозд І. К. Державний фінансовий контроль : навчальний посібник / І. К. Дрозд, В. О. Шевчук. – К. : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007. – 304 с.
6. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : [монографія] / Є. В. Калюга. – К. : Ельга Ніка-Центр, 2002. – 356 с.
7. Кужельный Н. В. Бухгалтерский учет и его контрольные функции / Н. В. Кужельный. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 143 с.
8. Кулаковська Л. П. Організація і методика аудиту : навчальний посібник / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча. – К. : Каравела, 2005. – 560 с.
9. Мурашко В. М. Контроль і ревізія діяльності підприємств промисловості України : навчальний посібник / В. М. Мурашко, Т. М. Сторожук, О. В. Мурашко. – [2-ге вид.]. – К. : ЦУЛ, 2003. – 216 с.
10. Нападівська Л. В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці : [монографія] / Л. В. Нападівська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 224 с.
11. Організація бухгалтерського обліку : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Ф. Ф. Бутиньць, О. В. Олійник, М. М. Шигун, С. М. Шуленова. – [2-ге вид.]. – Житомир : НІП «Рута», 2003. – 574 с.
12. Суїц В. П. Внутрипроизводственный контроль / В. П. Суїц. – М. : Финансы и статистика, 1987. – 127с.

ВАЖНОСТЬ ВНУТРИХОЗЯЙСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ОРГАНИЗАЦИИ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Багрий К.Л.

*кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и аудита
Черновицкого торгово-экономического института
Киевского национального торгово-экономического университета*

В статье доказано, что в системе управления промышленным предприятием значительная роль принадлежит внутрихозяйственному контролю – как особой функции управления, направленной на систематическую и сплошную проверку, а четкой организации внутрихозяйственного контроля способствует его классификация. Предложены этапы организации внутреннего контроля производственных запасов в предыдущем, текущем и следующем режимах его осуществления за объектами контроля, ответственными лицами и способом использования полученной информации, способствующей повышению действенности внутрихозяйственного контроля.

Ключевые слова: внутрихозяйственный контроль, предварительный контроль, текущий контроль, последующий контроль, учет, предприятие, управленческое решение.

IMPORTANCE OF INTERNAL CONTROLS AND FEATURES OF ITS INDUSTRIAL ENTERPRISES

Bagriy K.L.

*Ph.D., Assistant Professor of Accounting and auditing
Chernivitsi Trade and Economics Institute
Kyiv National Trade and Economic University*

The article proves that in the system of industrial enterprise significant role to play internal control – as a special management features aimed at systematic and continuous verification and strict internal control organization contributes to its classification. Proposed stages of organization of internal control of inventory in the previous, current and next modes of making the objects of control, responsible persons and method of use of the obtained information, thereby increasing the effectiveness of internal control.

Keywords: internal business controls, previous control, current control, follow-up, accounting, enterprise management solutions.